

Byleby *by* było
zawsze na swoim miejscu
Cząstka *by* w polszczyźnie

Zbiór ćwiczeń gramatycznych dla cudzoziemców

Poziomy zaawansowania: C1–C2

PODRĘCZNIKI
I SKRYPTY

UNIWERSYTETU
ŚLĄSKIEGO
W KATOWICACH

NR 167

Anna Szczepanek

Byleby *by* było
zawsze na swoim miejscu
Cząstka *by* w polszczyźnie

Zbiór ćwiczeń gramatycznych dla cudzoziemców
Poziomy zaawansowania: C1–C2

Redaktor serii: Kultura i Język Polski dla Cudzoziemców
Romuald Cudak

Recenzenci

Ewa Lipińska

Tomasz Lisowski

Spis treści

Wstęp / 7

I

1. Potencja – coś może się wydarzyć / 13
 2. Warunek / 21
 3. Hipotetyczność czynności, przypuszczenie / 26
- Ćwiczenia do części I / 31

II

4. Chęci, życzenia, marzenia / 37
 5. Życzenia tworzone z *oby*, *aby*, *byleby*, *żeby*, *niechby*, *gdyby*. Inne funkcje tych słów / 47
- Ćwiczenia do części II / 53

III

6. Być grzecznym i „dyplomatycznym”. Co to znaczy „być dyplomatycznym”? / 59
 7. Pytania, prośby i dyrektywy / 65
 8. Propozycje / 69
- Ćwiczenia do części III / 73

IV

9. Możliwość, konieczność oraz istotność wyrażone za pomocą: *można by*, *trzeba by*, *warto by* oraz form bezosobowych i niesobowych / 79
 10. Rady i wskazówki / 83
 11. Wątpliwości i obawy / 87
- Ćwiczenia do części IV / 89

V

12. Inne użycia cząstki *by*: cel i porównania / 95

VI

Ćwiczenia dodatkowe / 101

Klucz do ćwiczeń / 113

Wstęp

Cząstka *by* zajmuje w polszczyźnie szczególne miejsce. Jest tak ważna dlatego, że za jej pomocą każdego dnia tworzymy bardzo wiele komunikatów. Używamy jej w różnych sytuacjach, budując między innymi formy grzecznościowe, życzenia, prośby, delikatne dyrektywy, mówiąc o chęciach, marzeniach, sugerując coś czy snując przypuszczenia. Możliwości zastosowania *by* jest dużo. Ze względu na powszechność użycia tej cząstki warto je znać po to, żeby precyzyjnie wyrażać swoje myśli i móc swobodnie wypowiadać się po polsku. Poza znajomością kontekstów, w jakich *by* się pojawia, istotna jest też umiejętność konstruowania zdań poprawnych gramatycznie – wiedza gramatyczna i stosowanie reguł w praktyce gwarantują sukces komunikacyjny oraz wpisanie się w normy polskiej grzeczności językowej.

Dotychczas wydane opracowania na temat języka polskiego dla cudzoziemców, a więc podręczniki, gramatyki i inne materiały dydaktyczne, prezentują *by* przede wszystkim jako wykładnik trybu przypuszczającego. Rzeczywiście, bez *by* nie da się utworzyć gramatycznego trybu przypuszczającego, to jego obligatoryjny element. W niniejszym zbiorze ćwiczeń proponuję jednak spojrzeć na *by* z innej perspektywy niż ta dotychczas przyjmowana. Po pierwsze, nie pojawi się tutaj termin „tryb”. Po drugie, punktem wyjścia będą konteksty sytuacyjne, w jakich używamy cząstki *by*. Po trzecie, niezbędne zasady gramatyczne zostaną podane niejako przy okazji, jako uzupełnienie wiadomości na omawiany temat. Za pomocą ćwiczeń weryfikowane będą: umiejętności konstruowania wypowiedzi poprawnych językowo oraz ich zastosowania w praktyce.

Głównym celem tego zbioru ćwiczeń jest pokazanie, jak wiele możliwości komunikacyjnych daje cząstka *by* w języku polskim.

Jednak pamiętać należy, że nie da się przewidzieć wszystkich możliwych jej użyć. Znaczenie wypowiedzi zależy nie tylko od sensu słów, ale również od bardzo wielu czynników zewnętrznych, pozajęzykowych. Nie można też zapominać, że zaprezentowane w tej publikacji komunikaty mogą być wyrażane za pomocą różnych konstrukcji, nie tylko takich z częstką *by*. Bardzo często tę samą treść przekazać możemy na wiele różnych sposobów, między innymi (ale nie wyłącznie) za pomocą *by*. Dlatego też *Byleby „by”* było zawsze na swoim miejscu traktować należy jako swego rodzaju przewodnik. Z jednej strony przekazuje on wiedzę na temat najczęściej tworzonych, najpopularniejszych konstrukcji oraz użycie części *by* w języku polskim, informuje o nich. Z drugiej strony sygnalizuje, że uczący się języka (i nauczający też!) wiele jeszcze mogą odkryć sami. A odkrycia będą pojawiały się w toku praktycznej nauki języka polskiego.

Publikacja skierowana jest do uczących się na poziomie zaawansowanym (C1–C2), którzy potrafią już tworzyć bardziej skomplikowane struktury zdań oraz znają wiele związków frazeologicznych. Ćwiczenia zawarte w książce dzielą się na dwa główne typy. Zadania pierwszego typu koncentrują się na konstruowaniu zdań z częstką *by* i można je wykonywać samodzielnie – na końcu książki znajduje się klucz odpowiedzi do nich. Do wykonania drugiego typu ćwiczeń niezbędna jest wiedza pragmatyczna – te najlepiej wykonywać pod okiem lektora (warto również pamiętać o tym, by zagadnienia gramatycznego, jakim jest częśćka *by*, uczyć w integracji z innymi sprawnościami i podsystemami języka, takimi na przykład jak dyktanda, recytacje czy ćwiczenia leksykalne). Dział *Po lekcji* stanowi dodatek, który ma na celu utrwalenie zdobytej wiedzy.

Treść tego zbioru ćwiczeń można samodzielnie uzupełniać o zasłyszane konteksty, konstrukcje, fragmenty dialogów itp., w których użyta została częśćka *by*. Warto zapisywać, co one oznaczają, w jakich sytuacjach się pojawiły i w jakich jeszcze mogą się pojawić. W tym celu na końcu książki przewidziano miejsce na notatki,

gdzie uczeń może zapisywać wszystko, co wiąże się z *by*. Taka samodzielna praca ma być inspiracją do jeszcze bardziej uważnej nauki, do przyglądania się detalom w języku, gdyż detale mają często największe znaczenie podczas tworzenia komunikatu i są jednocześnie trudne do zdefiniowania i opisanie. To one sprawiają wiele problemów podczas nauki języka na wyższym poziomie zaawansowania. Dlatego najpierw trzeba je „poczuć” i wytłumaczyć po swojemu, aby potem poprawnie ich używać.

Byleby „by” było zawsze na swoim miejscu ma przybliżyć najważniejsze użycia cząstki *by* w języku polskim, a otwarta kompozycja książki – zachęcić ucznia do nieustannego pogłębiania wiedzy w tym, bardzo szerokim, zakresie.

Publikacja jest owocem zainteresowań naukowych autorki pracującej nad dysertacją doktorską dotyczącą wyrażen funkcyjnych, a szczególnie *by* oraz *niech*, w historii polszczyzny. Problematyka omawiana w *Byleby „by” było zawsze na swoim miejscu* mieści się też w projekcie badawczym pt. *Polskie wyrażenia funkcyjne w ujęciu diachronicznym*¹.

¹ Projekt *Polskie wyrażenia funkcyjne w ujęciu diachronicznym* kierowany jest przez prof. dr hab. Krystynę Kleszczową (NCN nr UMO-2011/01/B/HS2/04643).

Redaktor: Barbara Jagoda

Ilustracje: Balbina Gregorczyk

Opracowanie okładki i stron działowych: Aleksandra Gaździcka

Redaktor techniczny: Małgorzata Pleśniar

Łamanie: Edward Wilk

Copyright © 2015 by

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 1644-0552

ISBN 978-83-8012-372-4

(wersja drukowana)

ISBN 978-83-8012-373-1

(wersja elektroniczna)

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl

e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 8,5. Ark. wyd. 5,5.

Papier offset. kl. III, 90 g Cena 18 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: „TOTEM.COM.PL Sp. z o.o.” Sp.K.

ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław